

RELACIJE IZMEĐU STRATEGIJA SUOČAVANJA SA STRESOM I OSOBINA LIČNOSTI KOD DEMINERA

RELATIONSHIP BETWEEN STRESS COPING STRATEGIES AND PERSONALITY TRAITS OF DEMINERS

Mr. sc. Aldin Goletić

Kantonalni zavod za medicinu rada i sportsku medicinu
Zenica

REZIME

Niz istraživanja je jasno pokazalo da su osobine ličnosti značajno povezane s načinima suočavanja sa stresom, a u novije vrijeme se sve više ističe i važnost osobina ličnosti koje u interakciji sa zahtjevima situacije djeluju na doživljaj stresa. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje relacija između strategija suočavanja sa stresnim situacijama i osobina ličnosti kod deminera. U istraživanju je učestvovalo 216 ispitanika, odnosno deminera Oružanih snaga BiH, starosti od 21 do 48 godina, različite dužine radnog staža koja obuhvata deminere iz više deminerskih timova Oružanih snaga BiH, te koji rade na različitim odnosno specifičnim poslovima i radnim uslovima ovisno o vrsti radnih aktivnosti. U istraživanju su korišteni slijedeći mjerni instrumenti: Upitnik suočavanja sa stresnim situacijama Endlera i Parkera (CISS) i Eysenckov upitnik ličnosti (EPQ-SR). Rezultati istraživanja su pokazali da ne postoji, u cjelosti, značajna povezanost između osobina ličnosti i korištenja strategija suočavanja sa stresnim situacijama. Značajne povezanosti su nađene između skala psihoticizma i ekstraverzije sa suočavanjem usmjerenim na izbjegavanje, te između skale neuroticizma i suočavanja usmjerenog na emocije.

Ključne riječi: stres, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti

SUMMARY

A series of researches plainly confirms the personality traits are significantly connected with the ways an individual copes with the stress; and recently, there have been put great emphasis on the personality traits which, interacting with the demands of a situation, affect experience of stress. The main objective of this research was to establish the relation among stress coping strategies and personality traits of deminers. In this research participated 216 interviewees, i.e. deminers of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, who were between 21 and 48 years old, and whose working experience in terms of years of service mutually differed. This research encompassed deminers from several demining teams of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, who were working on different and specific duties, respectively, in various working conditions which depended on the type of work activity. The following measurement instruments were used in the research: Endler's and Parker's Coping Inventory for Stressful Situations (CISS) and Eysenck Personality Questionnaire (EPQ-SR). Results of this research did not establish, in whole, a significant connection between the personality traits and use of stress coping strategies. Significant connection was established between psychoticism and extraversion scale and the coping oriented towards emotion, and as well between neuroticism scale and the coping oriented towards emotion.

Keywords: stress, stress coping strategies, personality traits

1. UVOD

Stres ovisi o osobinama pojedinca koji se nalazi u stresnoj situaciji, kao i o karakteristikama te situacije. Osobine pojedinca određuju što je važno za njegovu dobrobit u određenoj situaciji, oblikuju razumijevanje osobe o samom događaju što, potom, utiče na način na koji će se osoba nositi sa stresnom situacijom. Za načine suočavanja i prevladavanja stresa se smatra da predstavljaju jedan od najznačajnijih izvora individualnih razlika. Načine suočavanja sa stresnom situacijom osoba svjesno odabire ovisno o okolnostima u kojima se nalazi, kao i o tome što ona inače čini da bi smanjila doživljaj stresa. Pojedine strategije suočavanja se ne procjenjuju kao univerzalno dobre ili loše, već koliko su primjerene određenoj situaciji [1]. Endler i Parker zastupaju shvatanje da postoje tri dimenzije suočavanja: suočavanje usmjereno na problem, suočavanje usmjereno na emocije i suočavanje usmjereno na izbjegavanje [2].

U literaturi se sreću različiti modeli mehanizama uticaja ličnosti na strategije suočavanja sa stresnim situacijama. Uticaj ličnosti se posebno ističe na vjerovatnoću doživljavanja stresne situacije, na procjenu događaja kao stresnog i na proces suočavanja sa stresom, tj. na vjerovatnoću upotrebe određene strategije suočavanja sa stresnim situacijama [3]. Istraživanja povezanosti osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresnim situacijama u dostupnoj literaturi dominantno koriste Eysenckov model ličnosti.

U deminiranju rizik je u velikoj mjeri prisutan, posebno kao izloženost nezgodi, nesreći i stradavanju deminera. Pogibeljni radni uslovi deminerskog posla proizlaze iz objektivne opasnosti koju mogu prouzročiti eksplozivna sredstva. Reagiranje u opasnim i pogubljenim situacijama ovisi o individualnim značajkama pojedinaca. Poznata je činjenica da neki pojedinci u situaciji izrazite opasnosti obavljaju svoje zadaće kao da su uslovi potpuno normalni, što bismo mogli pretpostaviti i za deminere, dok drugi pobjegnu iz opasne situacije [4]. Svakodnevnicima ovih djelatnika ispunjena je mnoštvom stresnih situacija koje ponekad poprimaju karakteristike traumatskih događaja. Od 1996. godine do danas prilikom obavljanja poslova deminiranja terena stradalo je ukupno 113 deminera, od čega je 30 deminera zadobilo lakše a 37 teže povrede, dok je 46 deminera smrtno stradalo. Trenutna veličina minski sumnjive površine u BiH iznosi 1.239 km² ili 2,5% u odnosu na ukupnu površinu BiH. Procjenjuje se da je BiH kontaminirana sa još oko 120.000 mina i neeksplozivnih ubojitih sredstava od kojih je ugroženo oko 540.000 građana [5].

2. PREDMET, ZNAČAJ I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Osnovni predmet ovog istraživanja jesu relacije strategija suočavanja sa stresom i osobina ličnosti (ekstraverzija-introverzija, neuroticizam-emocionalna stabilnost i psihoticizam) kod deminera oružanih snaga BiH. Želi se ustanoviti koje osobine ličnosti su izraženije kod deminera, koje strategije suočavanja sa stresom preferiraju demineri u odnosu na njihove osobine ličnosti, kao i neke druge njihove međusobne relacije.

Opšti značaj ovog istraživanja ogleda se u tome što u ovoj oblasti nema puno istraživanja u BiH i susjednim zemljama. Ovo istraživanje može pokazati novi pristup u razumijevanju zaposlenika koji rade na opasnim i životno-ugrožavajućim poslovima i njihov odnos prema radu (vojska, policija, vatrogasci i dr.), a prije svih kod deminera i sličnih zaposlenika u vojsci. Također, postoji nada da će ovo istraživanje ukazati i na potrebu uvođenja psihološke podrške, ne samo nakon doživljene nesreće ili prisustva nesreći, već nakon i zahtjevnijih deminerskih zadataka i intervencija, zatim dodatno rasvijetliti stres u radu deminera, izraženost pojedinih osobina ličnosti, učestalost korištenja strategija suočavanja sa stresnim situacijama, relacije između intenziteta stresa i strategija suočavanja sa stresom, koje strategije suočavanja sa stresom preferiraju demineri s obzirom na njihove osobine ličnosti itd.

Za mjerenje zavisne varijable strategija suočavanja sa stresom korišten je *Upitnik suočavanja sa stresnim situacijama Endlera i Parkera (CISS)*. CISS se koristi za ispitivanje korištenja strategija suočavanja sa stresom. Autori su nastojali da razviju mjeru stilova suočavanja kao stabilnih karakteristika ličnosti. Upitnik ima 48 tvrdnji koje su grupisane u tri subskale (po 16 tvrdnji): suočavanje usmjereno na emocije, problem i izbjegavanje. Subskala izbjegavanja sastoji se od dvije subskale: distrakcije i socijalne diverzije. Na skali od 5 stupnjeva ispitanici procjenjuju koliko koriste određene tipove aktivnosti pri susretu sa stresnom situacijom, gde je 1 uopšte ne koristim, a 5 u potpunosti koristim.

Za mjerenje nezavisne varijable osobina ličnosti korišten je *Eysenckov upitnik ličnosti (EPQ-SR)*. EPQ-SR mjeri osnovne dimenzije ličnosti, a temelji se na Eysenckovom trifaktorskom modelu ličnosti te mjeri faktore ekstraverzije-introverzije (E), neuroticizam-emocionalna stabilnost (N) i psihoticizam (P), a osim ove tri skale, upitnik sadrži i skalu laži (L) kojom se ispituje sklonost ispitanika ka disimulaciji. EPQ-SR je skraćena skala revidirane verzije, a sastoji se od ukupno 48 čestica u obliku kratkih pitanja, a zadatak ispitanika je odgovoriti na svaku od njih s jednim od dva ponuđena odgovora: DA ili NE.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju želja je bila da se ispita postoji li povezanost osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresnim situacijama kod deminera. Za utvrđivanje stepena povezanosti varijabli intenziteta stresa i osobina ličnosti kod deminera korišten je Spearmanov koeficijent korelacije. Rezultati povezanosti osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresom dobijeni u ovom istraživanju su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 1. Povezanost osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresom kod deminera.

		Strategije suočavanja sa stresnim situacijama		
		Suočavanje usmjereno na emocije	Suočavanje usmjereno na problem	Suočavanje usmjereno na izbjegavanje
Psihoticizam	Spearmanov koef. korel.	0,064	-0,070	0,168*
	Značajnost	0,351	0,306	0,014
Ekstraverzija	Spearmanov koef. korel.	-0,022	0,109	0,235**
	Značajnost	0,753	0,111	0,000
Neuroticizam	Spearmanov koef. korel.	0,295**	-0,105	0,008
	Značajnost	0,000	0,124	0,912

**p≤0,01 *p≤0,05

U Tabeli 1. su prikazane korelacije između osobina ličnosti i strategija suočavanja sa stresnim situacijama kod deminera. Vidi se da postoji pozitivna korelacija između skale psihoticizma i strategije suočavanja usmjerenih na izbjegavanje, značajna na nivou 0.05. Ekstraverzija pozitivno korelira sa suočavanjem usmjerenim na izbjegavanje, a njena značajnost je na nivou 0,01. Isto tako, konstatovano je da postoji značajna pozitivna korelacija neuroticizma sa strategijom suočavanja usmjerenom na emocije, a značajnost je na nivou 0.01.

4. DISKUSIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Iz dobijenih rezultata se može zaključiti da postoji značajna veza između skale psihoticizma i ekstraverzije sa suočavanjem usmjerenim na izbjegavanje i skalom neuroticizma sa suočavanjem usmjerenim na emocije, dok kod ostalih korelacija ne postoji značajna povezanost. Dakle, od ukupno 9 parametara koji međusobno koreliraju postoje 3 statistički značajne korelacije.

Nalazi dosadašnjih istraživanja pokazuju da su neke dimenzije ličnosti važni prediktori strategija suočavanja koje pojedinci koriste u stresnim situacijama [6].

Neuroticizam je svakako osobina ličnosti koja je važna u prevladavanju stresa. U različitim istraživanjima je konstatovano da je neuroticizam u manjoj meri povezan sa strategijom suočavanja koja podrazumijeva usmjerenost na problem i traženje socijalne podrške, a u većoj sa korištenjem maštanja i izbjegavanja [7], što nije potvrđeno u ovom istraživanju. Endler i Parker (1990) izvještavaju o visokoj korelaciji neuroticizma sa skalom na emocije usmjerenog suočavanja iz multidimenzionalnog inventara suočavanja [8]. U ovom istraživanju je isto tako potvrđena njihova značajna povezanost.

Rezultati Baltimorske studije pokazali su da osobe sa visokim neuroticizmom reaguju nepovoljno na stres, da krive sebe i napadaju druge [9].

Određena istraživanja potvrđuju da se neuroticizam povezuje sa slabijim korištenjem efikasnijih strategija poput problemu usmjerenog suočavanja i češćim korištenjem suočavanja putem izbjegavanja [10]. Neuroticizam se također povezuje sa korištenjem pasivnih strategija i suočavanjem putem emocija [10], što je i u ovom istraživanju potvrđeno, dok značajna povezanost neuroticizma sa suočavanjima usmjerenim na problem i izbjegavanje nije nađena.

Ekstraverzija se povezuje sa aktivnim, socijalnim i optimističnim pristupom stresnom događaju te višom percepcijom kontrole [10], što nije potvrđeno u našem istraživanju.

Različiti autori ukazuju na povezanost ekstraverzije sa suočavanjem usmjerenim na problem koji uključuje racionalnu akciju, pozitivno mišljenje, zamjenu i obuzdavanje suočavanja [11]. S druge strane, neka istraživanja su pokazala kako ekstraverzi također koriste i adaptivne forme emocijama usmjerenog suočavanja [12]. Isto tako, neka istraživanja su pokazala kako je ekstraverzija najviše povezana sa traženjem socijalne podrške, odnosno da je značajan prediktor suočavanja putem emocija [1].

Neka istraživanja pokazuju da ekstraverzija ima direktan, pozitivan učinak na problemu i emocijama usmjerenom suočavanju, dok neuroticizam i psihoticizam imaju direktan, pozitivan efekt na suočavanje usmjerenom na izbjegavanje [8].

Većina dosadašnjih istraživanja na odraslim ispitanicima i adolescentima pokazala su da je ekstraverzija pozitivno povezana sa strategijom suočavanja usmjerenom na problem i na emocije [13].

Rezultati navedenih istraživanja povezanosti ekstraverzije sa pojedinim strategijama suočavanja sa stresnim situacijama nisu pronađena. U našem istraživanju pronađena je značajna povezanost skale ekstraverzije i suočavanja usmjerenog na izbjegavanje.

Neka istraživanja su pokazala da je psihoticizam povezan s povećanim korištenjem suočavanja usmjerenog na emocije i suočavanja izbjegavanjem, poput maštanja o boljim vremenima i o tome kako se može riješiti stresna situacija [14]. Također, on je povezan s manjim korištenjem suočavanja usmjerenog na problem i višom percepcijom stresa. Takve pretpostavke su djelimično potvrđene i u ovom istraživanju.

6. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja mogu biti značajni na više načina. Relacije između strategija suočavanja sa stresom i osobina ličnosti su česte teme naučnih radova, međutim te pojave nisu dovoljno istraživane kod deminera na prostoru BiH i susjednih zemalja.

Ovo istraživanje dodatno rasvjetljuje učestalost korištenja strategija suočavanja sa stresnim situacijama kod deminera, izraženost pojedinih osobina ličnosti, koje strategije suočavanja sa stresom preferiraju deminera s obzirom na njihove osobine ličnosti itd. Dobijeni rezultati mogu značajno unaprijediti saznanja o predmetu istraživanja, te doprinijeti razvoju postojećih teorijskih modela.

Na osnovu ovog istraživanja mogli bi se razviti eksperimentalni programi i mjere koje bi imale za cilj istraživanje strategija za bolje prevladavanje cijelog niza negativnih pojava koje nosi posao deminera, te na taj način doprinjele boljoj psihološkoj selekciji, radnoj adaptaciji, vođenju tokom karijere i organizaciji rada deminera kao i drugog vojnog osoblja. Stručni timovi bi mogli ponuditi niz radionica koje bi se bavile edukacijom deminera što boljeg odabira strategija za suočavanje sa stresnim situacijama, te pružiti savjetodavnu pomoć pri jačanju svijesti o tome koliko uspješno nošenje sa stresom poboljšava ukupnu kvalitetu života svakoga pojedinca, što ukazuje i na praktični značaj ovog rada.

Rezultati ovih istraživanja mogu poslužiti kao podloga za neke psihoterapijske programe, naročito kada je u pitanju psihologija rada, klinička psihologija i vojna psihologija te za neke obrazovno-edukativne programe u sklopu nekih specifičnih radionica.

7. LITERATURA

- [1] Hudek-Knežević, J., Krapić, N., Kalebić-Maglica, B.: Organizacijski stres i stavovi prema radu kao prediktori zdravstvenih ishoda: prospektivno istraživanje. Društvena istraživanja, 2009, Vol.18, Br.1-2, 129-149.
- [2] Davison, G.C., Neal, J.M.: Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1999.
- [3] Padejski, N.: Uticaj dimenzija ličnosti i stilova prevladavanja stresa na psihološko blagostanje. Primenjena psihologija, 2010, Vol. 3, Br. 3, 269-282.
- [4] Vizek-Vidović, V.: Stres u radu, Radna zajednica republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb, 1990.
- [5] Preuzeto 15.11.2013., sa <http://www.bhmac.org/ba/stream.daenet?kat=1>
- [6] Mikšaj-Todorović, Lj., Novak, T.: Istraživanje emocionalnog dobrostanja i sagorijavanja na poslu zatvorskog osoblja. Kriminologija i socijalna integracija, 2008, Vol. 16, Br. 1, 45-60.
- [7] Arambašić, L.: Provjera nekih postavki Lazarusovog modela stresa i načina suočavanja sa stresom. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1994.
- [8] Krapić, N., Čoso, B., Sušan, Z.: Crte ličnosti i stavovi prema radu i organizaciji kao prediktori tjelesnih simptoma zaposlenika, Psihologijske teme, 2006, 15(1): 81-100.
- [9] Havelka, M.: Zdravstvena psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1998.
- [10] Hudek-Knežević, J., Kardum, I.: Stres i tjelesno zdravlje, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2006.
- [11] Božičević, V., Brlas, S., Gulin, M.: Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, Grafiti Becker, Virovitica, 2010.
- [12] Čabarkapa, M., Korica, V., Rodjenkov, S.: Povezanost osobina ličnosti sa doživljajem profesionalnog stresa kod vojnog letaćkog osoblja. Vojnosanitetski pregled, 2011, Vol. 68, Br. 2, 143-149.
- [13] Lazarus, R.S., Folkman, S.: Stres, procjena i suočavanje, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2004.
- [14] Buss, D.M., Larsen, R.J.: Psihologija ličnosti (Prijevod 2. izdanja), Naklada Slap, Jastrebarsko, 2008.

